

Johanna Laurila

**MITEN MEDIASSA KÄYTETYLLÄ KIELELLÄ
LUODaan EROAVAISUUTTA JA
KUULUVUUTTA SUOMALAISUUTEEN**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Syksy 2020

TIIVISTELMÄ

Johanna Laurila *Miten mediassa käytetyllä kielellä luodaan eroavaisuutta ja kuulumuutta suomalaisuuteen*

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Syksy 2020

Pohdin tutkielmassani kysymystä, millä tavoin suomalaisuuden käsitys muuttuu suhteessa etnisyyteen. Tarkastelen vuoden 2010-luvun loppupuolella julkaistuja Helsingin Sanomien verkkojulkaisuja, joissa on lehden mukaan aiheina maahanmuutto ja maahanmuuttajataustaiset. Median käsissä Suomessa syntyneitä maahanmuuttajien lapsia kohdellaan usein maahanmuuttajina tai ulkomaalaisina, ja harvemmin suomalaisina. Rodullistettujen vähemmistöjen edustajien suomalaisuus asetetaan jatkuvasti suurennuslasin alle valkoisen suomalaisuusnormin vuoksi.

Aineistonani on viisi artikkelia, joissa käsitellään rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Neljässä artikkelissa keskitytään yhteen henkilöön ja hänen tarinaansa. Yhdessä urheiluun keskittyvässä julkaisussa kerrotaan yleisesti suomalaisen urheilun menestyksestä rodullistettujen vähemmistöjen kautta. Keskityn aineiston analyysissä toimittajien kielellisiin ja käsitteellisiin valintoihin. Miten ja millä sanoilla he kuvailevat päähenkilöitä ja mitkä asiat he näkevät oleelliseksi nostaa esiin. Käytän aineiston analyysin tukena diskurssianalyysia ja sosiaalista konstruktionismia. Sosiaalisen konstruktionismin teoria toimii teoreettisen tarkastelun tukena. Teoreettisella tasolla katselen aineistossa ilmenneitä eroja suomalaisuuteen etnisyyden, rodullistamisen, rasismin ja normatiivisen valkoisuuden käsitteiden kautta.

Määrittelen tutkielmassani suomalaisuuden etnisyydeksi, johon kuulutaan tai josta erotetaan toimittajien motiiveista riippuen. Aineistossa valkoisuudesta poikkeaminen näkyy erikseen mainittavana tekijänä, jota pyritään selittämään erilaisin keinoin. Käsitteiden avulla tehdään kielellisiä valintoja, joilla aineistojen haastateltavat määritellään suomalaisiksi tai heidät suljetaan siitä ulos. Tällöin aineistosta nousee esiin ajatus roduista ja rodullistavista puhetyyleistä, mitkä kytkeytyvät rodun ideologiaan ja rasismiin. Aineiston ja aiemman tutkimusten perusteella Suomessa vaikuttaa vallitsevan käsitteellinen epä tietoisuus ja hämmennys.

Avainsanat: suomalaisuus, transnationaalit juuret, rasismi, rodullistaminen, media, käsitteistö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Mustavalkoinen suomalaisuus.....	3
2.1 ”Rodusta” ja rasismista.....	3
2.2 Suomalaisuuden kasvukivut.....	5
3. Sanoilla luodaan merkityksiä.....	8
3.1 Nimeämisen haasteet.....	8
3.2 Sanavalintojen merkitys.....	10
3.3 Kielenkäyttö aiemmassa tutkimuksessa.....	11
4. Metodi.....	15
4.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi.....	15
5. Aineisto.....	16
5.1 Aineiston valitseminen ja kerääminen.....	16
5.2 Aineiston analyysi.....	17
5.3 Vastakkainasettelun prosessi.....	19
5.4 Määrittelyn prosessi.....	21
5.5 Alkuperän repertuaari.....	22
5.6 Hyödyn repertuaari.....	23
5.7 Uhan repertuaari.....	24
5.8 Yhteenvedo – yhteinen ja jakamaton suomalaisuus.....	25
6. Loppupohdinta.....	26
Lähteet.....	28
Aineisto.....	31

1. Johdanto

Black Lives Matter -liike on alun perin perustettu vastustamaan tummaihoisiin kohdistuvaa poliisiväkivaltaa. Vuonna 2013 poliisi Georg Zimmerman vapautettiin syytteistä, kun hän oli ampunut afrikkalais-amerikkalaisen teinipojan Trayvon Martinin. Tapahtuman jälkeen sosiaalisessa mediassa alkoi levitä aihetunniste #BlackLivesMatter. Vuonna 2014 kahden afrikkalais-amerikkalaisen, Michael Brownin ja Eric Garnerin, kuolemat poliisiväkivallan johdosta johtivat suuriin protesteihin, jolloin liikkeestä tuli kansallisesti tunnistettu. Liike sai mittavan kansainvälisen huomion vuonna 2020 kun afrikkalais-amerikkalainen Georg Floyd kuoli poliisiväkivallan uhrina. Floydin kuolemaa seuranneisiin protesteihin Yhdysvalloissa osallistui arvioiden mukaan 15–26 miljoonaa ihmistä tehden Black Lives Matter -liikkeestä Yhdysvaltojen suurimman. Suomessa on järjestetty liikkeen tukimielenosoituksia esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella. Floydin kuolema johti muiden maiden lisäksi myös Suomessa laajaan keskusteluun rasismista ja pohdintaan antirasistisesta toiminnasta.

Hiljattain Helsingin Sanomien verkkojulkaisussa *Helsingin keskustassa liikkuu nyt joukoissa yli sata mahdollisesti vaarallista nuorta – Asiantuntijoiden mukaan taustalla on uusi maahanmuuttoon liittyvä ilmiö*, kerrottiin Helsingin ydinkeskustassa liikkuvan vaarallisia nuoria, joilla suurella osalla on ulkomaalaistausta. Toimittaja Kuokkanen (Helsingin Sanomat 10.11.2020) perustaa artikkelinsa asiantuntijoihin, joiden oletuksien todenperäisyyttä ei tarkisteta, eikä artikkeliin tuoda tutkimukseen perustuvaa taustoitusta. Artikkelissa kerrotaan nuorten kokevan syrjäytymistä ja rasismia. Toimittaja antaa ymmärtää, että nuoriin liittyvät yhteiskunnalliset ongelmat pohjautuvat maahanmuuttoon ruokkien näin itse nuoriin kohdistuvaa rasismia. Ihmisryhmiä leimaavasta uutisoinnista nousi keskustelua sosiaalisessa mediassa, kun moni pohti, kuka on maahanmuuttajataustainen ja onko siitä oleellista kertoa nuorisoriikollisuudesta uutisoidessa. Tämän johdosta feministinen ja antirasistinen kansalaisjärjestö Fem-R julkaisi sivuillaan Helsingin Sanomille osoitetun avoimen kirjeen, jossa kritisoidaan lehden tarvetta korostaa ulkomaalaisuutta rikosuutisoinnin yhteydessä.

Helsingin Sanomien julkaisu on vain pintaraapaisu maassamme käytyyn kiivaaseen keskusteluun maahanmuuton tematiikasta. Maahan muuttaneiden lapset luovat uuden käsitteistön tarpeen, sillä tähän heterogeeniseen ryhmään viitataan usein *virheellisesti ulkomaalaistaustaisina, toisen polven maahanmuuttajina* tai *maahanmuuttajataustaisina*. Käsitteistä ei ole selkeää tai yhtenäistä selitystä, mutta niitä käytetään jatkuvasti mediassa ja virallisissa raporteissa sekä tutkimuksissa. Kun suomalaissyntyisiin henkilöihin viitataan jatkuvasti väärin, heitä kohdellaan Anna Rastaan (2007, 19–20) mukaan kuten maahanmuuttajia. Hän osoittaa, että ilmaus ”*toisen polven maahanmuuttaja*” hälventää ihmisen suomalaista taustaa ja määrittelee heidät ”muualta tulleiksi” (Em.) Media on ollut jo 1800-luvun loppupuolella suuressa roolissa luomassa ”alkuperäistä” käsitystä suomalaisuudesta ja jatkaa edelleen tämän eronteon luomista (Nieminen 2001, 3).

Kirjoitan tutkielmaani omista lähtökohdistani rodullistetun vähemmistön edustajana ja transnationaalit juuret omaavana suomalaisena. Rodullistamisen käsitettä on tulkittu monista eri kulmista (kts. Miles 99–104), mutta käytän tutkielmassani Anna Rastaan (2004, 37–38) määritelmää, jonka mukaan rodullistaminen nähdään ihmisiä kategorisoivina prosesseina synnynnäisten ja/tai biologisten ominaisuuksien mukaan. Tuntemattomat ja puolitetut – usein tahtomattani – nostavat esiin kysymyksen omista taustoistani. Tämä saa pohtimaan, miksi muilla on jatkuva tarve määritellä minut ja antaa tälle määritelmälle jokin nimi. Kun ei itse aktiivisesti ajattele olevansa suomalaisesta normista poikkeava, siitä muistutetuksi tuleminen on uuvuttavaa. Se muistuttaa siitä, kuinka minun odotetaan kuuluvan yhteiskuntaamme, mutta yhteiskuntamme ei ole rakennettu minua varten.

Tutkielmani tarkastelee suomalaisuuden muutosta tietyistä näkökulmista sekä suomalaisuuden suhdetta ”muihin”. Tutkin erityisesti sitä, miten suomalaisessa mediassa luodaan kielen ja käsitteistön kautta eroavaisuutta ja kuuluvuutta suomalaisuuteen. Tutkimuskysymykseni on: ”*Miten suomalaisessa mediassa luodaan kielen ja käsitteistön kautta eroavaisuutta ja kuuluvuutta suomalaisuuteen?*”. Pohjustan aihetta Suomeen virranneen maahanmuuton ja suomalaisuuden historian kautta. Päällimmäisenä tarkoitukseni on keskittyä rodullistettuihin vähemmistöihin kohdistuviin kategorioihin, jotka muodostuvat käytetyn kielen ja käsitteistön kautta. Aineistoni paikantuu 2010-luvun loppupuolella Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistuihin artikkeleihin. Kyseenalaistan nykyisen suomalaisuuden määritelmän sitä uudelleen luovien prosessien ja tulkintarepertuaarien avulla. Lopuksi pohdin, miten voisimme muuttaa käsitteistöä ja keskustelukulttuuria parempaan suuntaan.

2. Mustavalkoinen suomalaisuus

2.1 ”Rodusta” ja rasismista

Rotuajattelun keskeisenä ideana on uskomus siitä, että ihmiset ovat eläinten kaltaisesti hierarkkisesti luokiteltavissa rotuihin, jolloin kullekin on ominaista tietyt ulkoiset ja henkiset ominaisuudet. Ulkoisten piirteiden – kuten ihonvärin – perusteella ajatellaan henkilön kuuluvan tiettyyn rotuun. Ajattelutavan mukaan rotu määrittelee henkilön henkiset ja fyysiset ominaisuudet, kuten älykkyyden ja väkivaltaisuuden. Vaikka rotu biologisena ominaisuutena on tieteessä kumottu, näitä määritelmiä käytetään perusteluina esimerkiksi vapauden ja koulutukseen liittyvien oikeuksien oikeuttamiseen tai kieltämiseen. Rotu on sosiaalinen realiteetti, jota ylläpidetään käytetyn kielen ja puhetapojen avulla. Kuten muutkin ideologiat, rotuajatteluun uskomisen vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen (Pentikäinen 2002, 16–18.)

Rasismista muodostui monissa Euroopan maissa tabu, kun tutkijat ympäri maailmaa kyseenalaistivat ja kielsivät niin sanotun tieteellisen käsityksen rasismista. Sanaan *rotu* yhdistetään historian taakka ja kielteisiä mielikuvia, joten tutkijat ja viranomaiset käyttävät enemmänkin käsitteitä *etninen vähemmistö* tai *maahanmuuttaja* kuin *rotu* tai *rodullistettu vähemmistö*. Monissa yhteiskunnissa rotusananan välttely normatiivisen valkoisuuden ja viattoman nationaalisen minäkuvan ohella ovat johtaneet rasismien kieltämiseen. Monissa pohjoismaissa, kuten Suomessa, rasismi on sosiaalinen todellisuus ja sen merkitys yksilöille ja yhteisöille oli aihe, josta välteltiin pitkään tieteissä ja julkaisuissa. Siitä johtuen maista puuttuu sanasto rodullistettujen identiteettien ja sosiaalisten suhteiden käsittelyyn. Vuoden 2000 alusta lähtien rasismien olemassaolon kieltäminen on kuitenkin muuttunut pohjoismaissa haastavammaksi, ja yritykset keskustella aiheesta ajautuvat usein kysymyksiin kulttuurieroista ja maahanmuuttajien integroitumisen ongelmista (Rastas 2018, 357, 263.)

Anna Rastas on tiedetaustaltaan kulttuurintutkija, yhteiskuntatieteilijä ja tietokirjailija, joka on erikoistunut etnografisiin, osallistaviin ja toimintatutkimusmenetelmiin. Hänen tutkimusalueitaan ovat muun muassa rasismi ja antirasismi, etniset suhteet, afrikkalaisten diaspora sekä kolonialismin perintö (Anna Rastaaan kotisivut.) Rastas (2007, 11–13) käsittelee väitöskirjassaan *Rasismi lasten ja*

nuorten arjessa: transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi sitä, miten lasten ja nuorten oletetut erilaisuuden taustat erottavat heidät ikätovereistaan sekä sitä, miten kyseiset eroavaisuuden kokemukset näyttäytyvät heidän arjessaan. Rasismiksi hän määrittelee väitöskirjassaan oppien ja asenteiden lisäksi toiminnan. Sillä hän tarkoittaa erinäisiä puhe- ja esityskeinoja ja niistä johtuvia seurauksia. Lisäksi hän määrittelee rasismien rakentuvan epätasa-arvoisille valtasuhteille samalla uudistaen ja tuottaen niitä. Hän tarkentaa, että rasismien määrittelyksi ei riitä pelkästään ”erot”, vaan se juontaa juurensa näkemyksiin ihmisrodusta ja kulttuureihin sidotuista ryhmistä. Väitöskirjassaan hän tutkii rasismia suomalaisuutta kyseenalaistavana toimintana, jolloin taustaoletuksena on tieto tai oletus ihmisen taustoista Suomen ulkopuolella (Em.)

Robert Miles on sosiologian sekä kansainvälisten opintojen professori North Carolinan yliopistossa, ja Malcolm Brown opettaa sosiologiaa Exeterin yliopistossa. Miles ja Brown osoittavat teoksessaan *Racism* (2003, 109), että rasismi ei ole niinkään yksilön vaan yhteiskunnan luomaa. Heidän mukaansa yksilöt eivät ole rasisteja, vaan ideologia on rasistinen. Myös Barbara Fieldsin mukaan rotu on idean sijasta ideologia, joka on syntynyt Yhdysvaltojen perustamisen aikaan. Fieldsin mukaan rasismi on alkanut elää omaa elämäänsä, jolloin voidaan ajatella, että asiaan ei voi enää vaikuttaa. Hän muistuttaa, että myös intellektuaalit ja liberaalit voivat ylläpitää rodun ideologiaa. He hukuttavat rasismien historian käyttämällä epäoikeudenmukaisuuden ja sarron sijaan monimuotoisuuden ja erojen käsitteitä. Fields on historian professori Columbian yliopistolla, ja hän on perehtynyt Etelä-Yhdysvaltojen ja 1900-luvun sosiaalishistoriaan sekä kapitalismiin Yhdysvalloissa (Columbian yliopiston verkkosivut). Esseessään *Slavery, Race and Ideology in the United States of America* (1990) hän käsittelee rodun ja rotuideologian kehittymistä ja sitä, kuinka syvälle rodun ideologia kaivautuu yhdysvaltalaiseen yhteiskuntaan. Hän väittää, että ihmisiä pidetään luonnostaan alempiarvoisina, kun heitä sorretaan jo valmiiksi, ja tätä pidettiin itsestään selvänä luonnon lakina. Esimerkiksi afrikkalaisia ja heidän jälkeläisiään pidettiin englantilaisten näkökulmasta pakanoina, epäisänmaallisina ja oudon näköisinä. Kun yhteiskunnassa ja politiikassa alettiin pitämään afrikkalaisia ja heidän lapsiaan pienemmässä arvossa, heille muodostui vähemmän oikeuksia muihin verrattuna (Fields 1990, 101–106.) Myös Rastaa (2005, 78) mukaan biologinen muuttumattomuus on olennainen osa rasismien strategiaa, minkä avulla oikeutetaan eriarvoinen kohtelu.

Siinä missä rodullistetut kategoriat luodaan kulttuurisesti ja sosiaalisesti, myös ”valkoisuus” rakennetaan samalla tavalla (Rastaa 2005, 84–85). ”Valkoisiin” ja ”ei-valkoisiin” määritelty jako on säilynyt vahvasti länsimaissa, mutta raja näiden kategorioiden välillä on häilyvä. Tässä tutkielmassa tarkoitan normatiivisella valkoisuudella Rastasta (Em.) ja Wardia (2008, 564) mukailen tilaa, jossa

valkoisuus on vakiintunut toimintamalli kommunikaatiolle ja käytökselle. Valkoihoisten ihmisten ideoita ja toimintaa pidetään ”normaalina” myös rodullisesti moninaisissa ympäristöissä (Em.)

2.2 Suomalaisuuden kasvukivut

Rasismista on puhuttu vähän suomalaisessa yhteiskunnassa, ja sitä käsittelevä tutkimus on ollut vähäistä 1990-luvulle asti (Rastas 2005, 69.) Rastas pohtii tämän johtuvan ajattelumallista, jonka mukaan Suomessa oletetaan olevan vähän maahanmuuttajia ja vähemmistöjä, jolloin rasismiakaan ei ole. Hän määrittää suuremman keskustelun rasismista alkaneeksi, kun suomalainen yhteiskunta reagoi maahanmuuttajien määrän kasvuun 1990-luvulla. Maahanmuutto ei kuitenkaan ole uusi ilmiö Suomessa, vaikka sitä käsitellään sellaisena. Yleinen käsitys Suomeen tulevasta muuttoliikkeestä linkittyy vahvasti 1990-luvun alkuun Neuvostoliiton sortumisen jälkeiseen aikaan, jolloin maahan muutti muun muassa paljon somalialaisia ja venäläisiä. Suomesta on kuitenkin lähtenyt kautta aikojen siirtolaisia, ja Suomeen on tullut maahanmuuttajia enimmäkseen naapurimaista. Monesti perinteinen ajatus siirtolaisuudesta on tunnetumpi kuin maahanmuuton historia, sillä oman kansan liikkuminen jää mennyttä muukalaisuutta paremmin mieleen. Suomeen suuntautunut maahanmuutto on jäänyt ajan saatossa vähälle huomiolle epätarkan tilastoinnin vuoksi. Tilastoissa ei esimerkiksi näy ulkomailta tulleiden suomalaisten vaimot, sillä he saivat Suomen kansalaisuuden automaattisesti avioliiton kautta. Suomessa olleista ulkomaalaisista on vain katkonaista tietoa 1800-luvulle asti ja ensimmäiset tilastotiedot koko Suomesta saatiin ensimmäisen kerran 1920. Sanan nykyisessä merkityksessä Suomea ei ollut ennen 1800-lukua, kunnes maa muodosti rajansa vuonna 1812 (Björklund 2010, 25–29.) Tätä edeltävänä aikana Suomessa on aina ollut ulkomaalaisia ja suomalaisia. Kun suomalaista kansakuntaa muodostettiin eri äidinkieltä puhuvien ja eriuskoisten sekoituksesta, heitä yhdisti ennemminkin kansalaisuus kuin kansallisuus (Leitzinger 2010, 9–10.)

Suomessa on ennenkin kamppailtu rodullistamiseen pohjautuvasta kategorisoinnista. Ruotsin kieli oli 1800-luvulla vahvassa asemassa yläluokkien keskuudessa korvaten latinan kielen opetuskielenä. Suomalaiset olivat uskollisia alamaisia koko Ruotsin vallan ajan, mutta tyytymättömyyttä loi virkamiesten ja tuomareiden suomen kielen taidon puute. Kuitenkin vuosikymmeniä jatkunut kielitaistelu suomen ja ruotsin kielen virallisesta asemasta loi katkeruutta molemmille puolille. Suomenruotsalaiset pitivät itseään sivistyneempinä suomenkielisiin verrattuna, ja heidän valta-asemansa puolestapuhujat kertoivat ylemmydestään korostamalla mahdollisia eroavaisuuksia suomen- ja ruotsinkielisten välillä. Tietyt ruotsinkieliset nationalistit olettivat kahden kansanryhmän

välillä olevan rotueroja. Suomenruotsalaisuuteen liitettiin germaanisia piirteitä, kuten ritarillisuus, ylvyys, yritteliäisyys ja valppaus. Vastaavasti suomalaisille ominaisina piirteinä pidettiin raskasmielisyyttä sekä hitaampaa ja synkempää luonteenlaatua. Rotueroja käsiteltiin myös aikalaisissa lehdissä. Erojen korostamisella pyrittiin vahvistamaan ajatusta suomenruotsalaisista erillisenä kansallisuutena pelkän kieliryhmän sijaan. Ruotsinkielinen professori ilmaisi Hufvudstadsbladetissa, että suomen- ja ruotsinkieliset ajattelivat ja toimivat eri tavoin rodullisten ominaisuuksien vuoksi (Hämäläinen 1968, 9–27.)

Itsenäistyneen Suomen jälkiaalloissa syntyi suomalaisuusliike *aitosuomalaisuus*, jonka mukaan suomenruotsalaisten asema oli este eheälle kansalle. Liike katsoi, että kaksikielinen Suomi aiheutti heikkoa kansallistuntoa ja erotti sivistyneet muusta kansasta. Kun ylioppilasyhdistys AKS (Akateeminen Karjala-Seura) oli omaksunut aitosuomalaisuuden aatteet, se levitti sanomaansa sivistyksellisiin ja ylioppilasyhdistyksiin muuttaen ne nationalistisiksi ja poliittisiksi taistelujärjestöiksi. Hyvänä esimerkkinä nationalismiin kasvavasta vaikutuksesta toimi vuonna 1927 toteutettu Suomalaisuuden liiton valtaus. Liitto oli alun perin perustettu levittämään suomalaisuutta ja suomalaista kulttuuria (Em. 116–125.)

Nykyisellekin keskustelulle ominainen ”alkuperäinen” käsitys suomalaisuudesta vakiintui 1800-luvun loppupuolella suomalaisen sanomalehdistön vakiinnuttaessa paikkaansa (Nieminen 2001, 3). Niemisen mukaan 1970-luvulle jatkuneen ajanjakson voi nimetä jakautuneen kansakunnan vaiheeksi, jolloin suomalaisuudesta oli kaksi näkemystä. Virallinen isänmaallinen suomalaisuus oli korkeakulttuurista ja moraalisesti oikeaa kun taas toisenlaisia suomalaisia pidettiin epäisänmaallisina, matalakulttuurisina moraalisesti epäilyttävinä henkilöinä, jotka eivät edusta suomalaisuutta laisinkaan (Em.) Sotien välisenä aikana suomalaisuus ymmärrettiin historiantutkimuksen alalla syntyperäisenä ominaisuutena, johon kuului jaettu historia, kieli, kulttuuri ja perinnöllisyys (Tervonen 2014, 149). Myös Leitzinger (2010, 15–16) vahvistaa ajatuksen maahanmuuton vähäisyydestä ja etnisen historian olemattomuudesta kytkeytyvän ideaan kansallisesti ja ”rodullisesti” yhtenäisestä suomalaisuudesta. Anderson (2017) katsoo kansakuntien olevan kuviteltuja poliittisia yhteisöjä, sillä pienemmissäkään kansakunnissa ei ole mahdollisuutta tuntea kaikkia sen jäseniä. Näin ollen kansakuntien jäsenet jakavat kuvitellun ajatuksen yhteenkuulumisesta. Jokaisella kansakunnalla on rajansa, joiden ulkopuolelle jää muita kansakuntia. Vaikka niiden sisällä on epätasa-arvoisuutta, ne kuvitellaan yhteisöiksi, joiden liimana toimii toveruus. Hänen mukaansa solidaarinen veljeys on saanut miljoonat ihmiset jopa uhraamaan henkensä kuvitellun yhteisön vuoksi. Yhteisöllisyyden lisäksi kuviteltua on muun muassa kansakunnat ja etniset yhteisöt (Em. 39–

41.) Myös Max Weber näkee etniseen ryhmään kuulumisen vain uskona jaettuun taustaan. Weberin alkuperäisteoksista käännettyssä versiossa *Economy and Society* (1978, 389) etniset ryhmät määritellään seuraavasti: ”those human groups that entertain a subjective belief in their common descent” sekä ”it does not matter whether or not an objective blood relationship exists” (Em.) Huttunen (2005, 119) määrittää etnisyyden liittyvän kulttuuriin pohjaaviin eroihin. Kulttuurien kautta ihmiset erotetaan, ja he luovat itse eroa muihin. Jotta ryhmä määriteltäisiin etniseksi, sillä oletetaan olevan yhteinen alkuperä. Monikulttuurisuuden ja etnisyyden käsitteet tulivat osaksi yhteiskunnallista keskustelua Suomessa 1980-luvun aikaan, kun maahanmuuttajien määrä kasvoi. Maahan tuleviin ryhmiin viitattiin muun muassa maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen käsittein. Etnisyyttä käytetään usein korvaamaan ongelmallista rodun käsitettä (kts. Rastas 2005) ja se mielletään usein korrekimmaksi käsitteeksi, kun pohditaan kulttuuriin ja ulkonäköön liittyviä kysymyksiä (Huttunen 2005, 117–123.)

Richard Jenkins väittää teoksessaan *Rethinking Ethnicity* (2008, 169), kuinka etnisuus on sosiaaliantropologisen ajattelun perusta, jolloin se toimii parhaana analyttisenä kehyksenä. Jenkins pohtii etnisyyttä uusista näkökulmista ja pyrkii vetämään uusia viivoja vanhojen pisteiden välille. Hän määrittelee perusteellisen antropologisen mallin etnisyydelle seuraavasti:

- Etnisyys pohjautuu eriytyneisiin kulttuurieroihin. On pidettävä kuitenkin mielessä, että identiteetti on aina keskustelua yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien välillä.
- Etnisyyttä on jaetut kulttuurit ja merkitykset, joita luodaan ja uudistetaan kanssakäymisessä.
- Etnisyys on yhtä pysyvää kuin se elämä, jonka osana se toimii tai missä tilanteissa sitä luodaan ja uudelleenrakennetaan.
- Etnisyys on kollektiivista ja individualistista. Se toimii ulkoistettuna sosiaalisessa kanssakäymisessä ja toisten kategorisoinneissa sekä sisäistettynä omassa identiteetissä. (Em.)

Jenkinsin mukaan ymmärtääkseen etnisyyttä, on korostettava sen rakentumista sosiaalisena konstruktiona jokapäiväisessä elämässä. Hänen mukaansa on myös huomioitava, kuinka yksilölliset kokemukset ja toiminta, sekä jaettu kulttuuri ja kollektiivinen identiteetti luovat kehykset etnisyyden määrittymiselle. Hän ehdottaa myös eroa nimellisen (nominal) ja todellisen (virtual) etnisyyden välille. Nimellisellä tarkoitetaan etnisyyden nimittämistä, kuten käyttämällä sanaa ”suomalaiset” kuvaamaan jaettua identiteettiryhmää. Jenkins muistuttaa, että nimelliset identiteetit voivat limittyä, jolloin henkilö voi olla osana montaa etnistä identiteettiä. Todellinen etnisuus rakentuu

jokapäiväisessä elämässä omien kokemusten kautta. Nimellisesti samaan etniseen ryhmään kuuluvat voivat kokea hyvin erilaisia kokemuksia etnisyytensä olemuksesta ja käsitys ryhmään kuulumisen säännöistä vaihtelee, vaikka ryhmän nimellisyys säilyy samana. Analyyttisten tarkoituserien vuoksi nimellisestä ja todellisesta voidaan puhua erikseen, mutta jokapäiväisessä sosiaalisessa todellisuudessa on ovat kietoutuneet toisiinsa. Etniseen identiteettiin vaikuttaa Jenkinsin mukaan muiden luomat kategorisoinnit sosiaalisessa kanssakäymisessä jaottelemalla ”meihin” ja ”heihin”. Valtasuhteet vaikuttavat siihen, keiden rakentamia kategorisointeja pidetään vaikuttavimpina ja oletuksena (Em. 171.)

Suomalaisuus näyttäytyy mustavalkoisena ajatusmallina, vaikka Suomen historia ja rasismi kertovat siitä, kuinka sen määritelmä kuuluisi värikkäälle spektrille. Suomessa syntyneet ja maassa asuvat rodullistettujen vähemmistöjen edustajat joutuvat käymään samaa taistelua omasta asemastaan kuin suomenkieliset sata vuotta sitten. Miksi se oli silloin perusteltua, mutta nyt ei? Suomalaisuuden käsite tuntuu olevan juurtuneena syvälle yhteiskuntaamme, ja se toimii vahvana siteenä sekä yhteisön luojana. Onko mahdollista, että käsitys suomalaisuudesta on Andersonia mukaillen täysin kuviteltu ja se on hioutunut yhteen sarron seurauksena? Kun suomenkielisten asemasta on jouduttu kynsin ja hampain taistelemaan, pidetäänkö yhtenäisen suomalaisuuden rajoista aikaisempaa tiukemmin kiinni ja halutaanko aatteen yhtenäisyyttä uhkaavat tekijät pitää ulkopuolella. Aiheesta käydään paljon julkista keskustelua, jolloin on aiheellista pohtia, millaisella kielellä ja sanoilla suomalaisuutta tai suomalaisia kuvataan. Onko ylipäänsä korrektia tapaa puhua moninaisesta suomalaisjoukosta? Suomalaisuuden määritelmästä käydään monia keskusteluja tieteessä ja mediakentillä. Seuraavaksi pohdin molemmista näkökulmista, miten suomalaisuutta määritellään.

3. Sanoilla luodaan merkityksiä

3.1 Nimeämisen haasteet

Määritellessään väitöskirjansa moninaista kohdejoukkoa, Rastas joutuu pohtimaan, millä ilmaisulla hän heitä kuvailee. Viittaamalla nuoriin ”etnisinä vähemmistöinä” hän katsoo tekevänsä olettamuksia heidän ominaisuuksistaan ja kyseenalaistavansa heidän kokemuksensa suomalaisina. Englannin kielestä erityisesti ”rodun” käsitteestä käännettyt ilmaukset kuten *mixed race* ja *transracial* eivät käänny suomen kieleen ongelmitta, sillä nekin luovat olettamuksia ilmiöstä, jota pyritään tutkimaan.

Rastas havaitsi, että erilaisiin nimeämisen muotoihin liittyi rodullistamisen vaara, eikä hän halunnut jaotella ihmisiä ”rotuluokkiin”, joihin he eivät itse kokeneet kuuluvansa tai jota he eivät kokeneet itselleen ominaiseksi. Lopulta hän päätyy käyttämään ilmaisua *transnationaalit juuret*. Etuliitteellä *trans* hän tarkoittaa kulttuurien ja rajojen ylittämistä eri tiloissa. *Transnationaalien* keskiössä on ajatus valtio- ja kansallisuusrajat ylittävistä kytköksistä ja niiden suhteista identiteettiin. Rastaan mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa rasismia kokevat yleensä henkilöt, joiden ajatellaan tulleen muualta keskuuteemme, jonka vuoksi heidät nähdään ”meistä” poikkeavina. *Transnationaalille* keskeistä on oletus kansallisvaltioista ja *asioiden kansallisesta järjestyksestä* (ks. Malkki 1995), kun pohditaan ihmisten edellytyksiä kuulua tiettyyn paikkaan tai ryhmään. *Juurilla* hän viittaa yksilön suhteeseen johonkin kansaan, mikä tarkoittaa kasvien maailmassa yhteyttä maaperään. Juuristo voi rakentua perimän lisäksi juurtumisen kautta, jolloin yhteys luodaan tiettyyn paikkaan eletyn elämän myötä. Väitöskirjassa transnationaalit juuret nousevat nuorten arjessa keskeiseksi ympäristön tunnistaessa tai olettaessa heidän juuriensa olevan Suomen lisäksi maan rajojen ulkopuolella, jonka vuoksi he joutuvat selittämään ja pohtimaan omia juuriaan (Em. 21–25.)

Rastaan mukaan luokittelu- ja nimeämiskäytäntöihin voivat vaikuttaa kollektiivisesti rasismiin kohteiksi joutuneet yhteisöt. Yksilöiden ja ryhmien itsensä nimeäminen eri käsittein kertoo heidän tavastaan merkityksellistää todellisuutta ja omaa asemaa. Usein se kertoo heidän pyrkimyksistään vaikuttaa omaan asemaansa vastustamalla rasismia. Se on toimintaa, jolla pyritään muuttamaan vallitsevia puhe- ja nimeämistapoja, jotka koetaan leimaaviksi ja marginalisoiviksi viitataan *representaation politiikkana*. Sanavalinnat ovat Rastaan mukaan haastavia, kun puhutaan rasismiin liittyvästä lokeroinnista. Ihmisten liikkua valtio- ja kulttuurirajojen yli myös käsitteet kohtaavat kielellistä ja poliittista muuttoliikettä, jolloin luokitteluihin käytettyjen sanojen merkitykset muuttuvat. Yhteiskunnallinen tutkimus ja keskustelu kaipaavat käsitteistöä, jolla voidaan puhua rasismien muokkaamista sosiaalisista suhteista, siitä millä tavoin se luokittelee ihmisiä ”rodun” tai ihonvärin mukaan sekä näiden kategorisointien seurauksista. Ongelmatonta tämä ei kuitenkaan ole. Kun tutkimuksen lähtökohdaksi otetaan rotu ja ajatellaan, että ihmisiä voidaan asettaa ongelmitta ja valmiina tähän luokkaan, tullaan uudistaneeksi rodullistavaa diskurssia. Rastas (2013) määrittelee näihin yhteiskuntasuhteisiin liittyviä kategorisointeja *nimeämisen politiikaksi*.

Kuten nähdään, moninaista ihmisryhmää kuvaavan ilmaisun löytäminen on haastavaa. Toimivan ilmaisun puuttuessa turvaudutaan usein englanninkielisiin lainasanoihin kuten *poc* eli *person of colour*, mutta käsitettä ei ole onnistuttu kääntämään suomenkieliseen keskusteluun sopivaksi.

Yleensä sitä käytetään kuvaamaan ei-valkoisia henkilöitä, jolloin käsitteen käyttö toimii. Kuitenkin joissain tapauksissa siitä on tullut kiertoilmaisu rasismille ja laiska tapa kuvata ketä vain ei-valkoista. Jos sanaa käytetään kuvamaan tummaihoisia ihmisiä, häivyttää se Fieldsin mukaisesti tummaihoisiin kohdistuneen rasismien ja sen historian. Nimityksiä pyritään jatkuvasti luomaan nimeämisen kohderyhmäksi joutuvien ulkopuolelta, ja hedelmällinen keskustelu korrekteista käsitteistä harhautuu, jolloin todellinen ongelma jää ratkaisematta. Rastaa (2007, 43) mukaan on tyyppillistä, että (kulttuuri)eroista puhuttaessa aihe ajautuu usein maahanmuuttoon ja yhteiskunnan monikulttuuristumiseen, kuten vieraskielisyyteen ja uskontoihin. Transnationaalien juurien käsite vaikuttaa olevan moninaisin ilmaisu, mutta se on vajavainen, sillä rodullistetut vähemmistöt eivät ole määritelleet käsitettä itse. Rastas toteaa, että sanavalinnoilla on tärkeä rooli rodullistettujen suhteiden ja identiteettien kertojina (Em.) Kun yleisesti hyväksyttyä sanastoa ei löydy, on vaikea kertoa omista kokemuksista rodullistettuna. Tieteen lisäksi myös media työntää lusikkansa käsitteistön soppaan omilla kielivalinnoillaan.

3.2 Sanavalintojen merkitys

Toimittajat luovat sanavalinnoillaan merkityksiä ja kieli tarjoaa tähän loistavan mahdollisuuden. Tutkimukset toimittajien arjesta näyttävät, että he ovat tietoisia käyttämiensä sanojen merkityksistä, mutta eivät kiireessä ehdi pohtimaan sanoja sen syvällisemmin. Pietikäisen mukaan journalistit ovat yksimielisesti sitä mieltä, että rasismien edistäminen tiedotusvälineissä ei ole hyväksyttävää. Käytännössä rasismien toteutumisen arviointi tiedotusvälineissä voi olla haastavaa. Haastavampaa on löytää yksimielisyys vähemmistöihin kohdistuvan uutisoinnin tyylistä. Kun toimittajat kertovat toimivansa mahdollisimman riippumattomasti ja tasapuolisesti, vähemmistöjen edustajat kuvaavat tiedotusvälineiden toiminnan oleelliseksi vihamielisen ympäristön luojaksi. Pietikäinen pohtii, että etnisistä vähemmistöistä käytettyjen nimitysten loukkaavuudesta päättää sen kohderyhmä, ja heillä on oikeus määrittää nimi, jolla heitä kutsutaan. Maasta, tiedotusvälineestä ja ajasta riippumatta etniset vähemmistöt ovat harvoin edustettuina uutismediassa. Etnisyydellä tarkoitan tutkielmassani kielellisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä. Vastoin rotua, joka yhdistetään ihmisen ulkonäköön, etninen tausta ei välttämättä näy päällepäin. Heitä käsitellään suomalaisissa sanomalehdissä harvoin, ja kun heistä uutisoidaan, keskitytään etupäässä maahanmuuttoon ja ongelmiin. Kielellisillä valinnoilla voidaan luoda rooleja, jolloin yksi esitetään toimijana ja toinen toiminnan kohteena. Etnisiä vähemmistöjä koskevissa uutisissa enemmistön edustajat toimivat tavallisesti aktiivisina toimijoina

ja vähemmistöt toiminnan kohteina (Pietikäinen 2002, 14–29.) Esimerkiksi hyväntekeväisyyskampanja Nenäpäivän tarkoituksena on saada suomalaiset auttamaan vähävaraisia Afrikan, Aasian ja Etelä-Amerikan lapsia. Tällä tavalla Suomi esitetään avunantajana ja kohdemaat avuttomina avunsaajina.

Sanavalintojen lisäksi media luo merkityksiä kielikuvien kautta. Niiden avulla voidaan yhdistää asioita ja tapahtumia muutamaa terävään ja huomiota herättävään sanaan. Sanassa elintasopakolainen yhdistyy pakolaisuus ja siitä saadun statuksen hyväksikäyttö sekä taloudellinen hyöty, jolloin lukija saadaan kyseenalaistamaan pakolaisen motiivi ja vilpittömyys. Yleisesti käytetään myös luonnonkatastrofeista johdettuja vertauskuvia, kuten muuttoaalto tai pakolaistulva, jolloin ilmiö rinnastetaan kontrolloimattomaan tapahtumaan, josta syntyy vain negatiivisia seurauksia. Usein kyseiset ”aallot” osoittautuvat pieniksi, mutta mielikuvat aiheesta jäävät elämään. Myös stereotyyppit syntyvät kielikuvien kautta ja etnisiin vähemmistöihin kohdistuessa ne ovat usein kaksinaisia. Heidät nähdään uhkaavina ja viltteinä tai toisaalta harmittomina ja jopa lapsenomaisina (Em. 29–30.) Stereotyyppioita näkyy usein viihteessä ja mainonnassa. HK julkaisi vuonna 2016 Marokon Hassan – makkaran, jota kuvaillaan heidän sivuillaan ”pitkäksi ja voimakkaaksi kaveriksi Pohjois-Afrikasta”, ja Geisha-suklaata mainostettiin pitkään japanilaisnaisen stereotyyppian kautta.

Sinänsä kielivalinnat ja stereotyyppit eivät ole ongelmia, kun ne ovat yksittäisiä yleistyksiä ilmiöistä ja ihmisryhmistä. Myös valkoihoisista henkilöistä on paljon stereotyyppioita. Se muodostuu kuitenkin ongelmalliseksi, kun tämän kaltaisen mediakuvaston ohella ei kerrota rinnakkaista tarinaa henkilöiden moninaisuudesta. Kun etnisten vähemmistöjen edustajia edustetaan muutenkin vähän uutismediassa ja julkisessa keskustelussa, heihin liitetyt vähäiset rodullistavat ja toiseuttavat tarinat jäävät elämään totuuksina.

3.3 Kielenkäyttö aiemmassa tutkimuksessa

Etnisyyttä ja maahanmuuttajia on tutkittu journalismissa ennenkin (kts. Raittila 2002, Nieminen 2001, Simola 2007). Gordon (2001) on tutkinut suomalaisuutta ja siihen muodostuvia eroja ja Rask (2017) on tutkinut, miltä suomalaisuus ja maahanmuutto näyttäytyvät tulevaisuuden terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa. Maahanmuuttajataustaisia on tutkittu kasvatustieteissä peruskouluikäisinä oppilaina (kts. Hakulinen & Kögäs 2007) ja varhaiskasvattajan ammatissa (kts. Ali-Hokka 2017)

käsitettä sen tarkemmin määrittelemättä. Tekstien kontekstin perusteella voi kuitenkin päätellä, että maahanmuuttajataustaisella viitataan henkilöön, jolla on maahanmuuttajavanhempi tai hän on itse muuttanut maahan ja omaa näin maahanmuuttajataustan. Maahanmuuttajataustaisia sekä toisen polven maahanmuuttajia ovat käsitelleet myös Talib, Löfström ja Meri (2004) kirjoittaessaan maailman monikulttuuristumisesta kasvatustieteiden kehyksessä. Kuitenkin Rastas (2005, 69) kritisoi aiempaa maahanmuuttajia käsittelevää tutkimusta siitä, että niissä on käsitelty rasismien kysymyksiä, mutta tutkimuskohteeksi tai ilmiöksi rasismia ei ole nimetty.

Monikulttuurisuuden käsitettä käytetään usein maahanmuuton ja integroitumisen kontekstissa kuvaamaan kulttuurien yhteensovittamista. Kun Suomesta puhutaan tänä päivänä monikulttuurisena, sillä viitataan etnisten ryhmien määrän kasvuun (Huttunen 2005, 117.) Monissa yhteyksissä siitä on muodostunut tapa polarisoida suomalaisuus muusta, kun ”muut kulttuurit” on vaikea sovittaa suomalaiseen. Sanaa käytetään erottamaan maahanmuuttajat ”kantäväestöstä” ikään kuin monikulttuurisuus olisi uusi ilmiö eikä läpi leikkaisi suomalaisuutta. Pasi Saukkosen Helsingin kaupungille tekemä *Maahanmuuttajien kotoutuminen Helsingissä. Työllisyys, tulos ja asuminen* (2016) hän kuvailee kuluneiden vuosikymmenten aikana kasvanutta Suomeen virtaavaa muuttoliikettä seuraavasti:

Muutos näkyy erityisen selvästi pääkaupunkiseudulla ja etenkin Helsingissä, josta on tullut monietninen ja monikulttuurinen kaupunki.

Viralliset tahot kuten Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos sekä Helsingin kaupunki ovat tutkineet paljon maahanmuuttoa ja maahanmuuttajien integroitumista. Raporteissa on kuitenkin havaittavissa kielen käytön sekavuutta ja väärää tietoa. Helsingin kaupungin toteuttamassa hankkeessa *Helsingin ulkomaalaistaustainen väestö vuonna 2016* kerrotaan, kuinka maahanmuutto on Helsingissä uusi ilmiö, sillä ulkomailla syntyneistä helsinkiläisistä iso osa on asunut Suomessa alle 10 vuotta. Kuten tutkielmani alussa nähdään, tämä ei pidä paikkaansa. Vaikka maahanmuuttajien määrä on kasvanut, se ei tee maahanmuutosta tuoretta ja uutta ilmiötä.

OECD:n (The Organisation for Economic Co-operation and Development) raportissa (2018a, 18) maahanmuuttajataustaisiksi (immigrant background) opiskelijoiksi määritellään henkilöt, jotka ovat syntyneet ulkomailla tai toinen heidän vanhemmistaan on syntynyt ulkomailla. Natiivilla opiskelijalla (native student) tarkoitetaan henkilöä, jonka vanhemmat sekä hän itse ovat syntyneet kyseisessä maassa. Raportissa on näiden lisäksi määritelty opiskelija, joka syntynyt maassa. Hänen

vanhemmistaan toinen on myös syntynyt maassa mutta toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla (native student with mixed heritage). Toisessa OECD:n raportissa (2018b, 187) maahanmuuttajataustaisiksi määritellään ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajat. Ensimmäisen polven maahanmuuttaja on henkilö, joka on vanhempiansa lailla syntynyt ulkomailla. Toisen polven maahanmuuttajan molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla, mutta hän on itse syntynyt maassa.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) *Taustalla on väliä – Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla* arviointiraportissa tutkitaan ulkomaalaistaustaisten korkeakouluopiskelijoiden osallisuudesta ja osallistumisesta koulutukseen, sen mahdollisista esteistä ja käytännöistä. Raportissa ulkomaalaistaustaisella henkilöllä tarkoitetaan maahan muuttaneita sekä heidän Suomessa syntyneitä lapsiaan. Maahanmuuttajien jälkeläisistä käytetään käsitettä maahanmuuttajataustainen. Raportin mukaan käsite vastaa sisällöllisesti Tilastokeskuksen, OECD:n ja Ulkomaalaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointi Suomessa – tutkimuksen käyttämiä käsitteitä (Karvi 2019, 3,30.)

”Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa väestötietojärjestelmässä.” Tilastokeskus (2019)

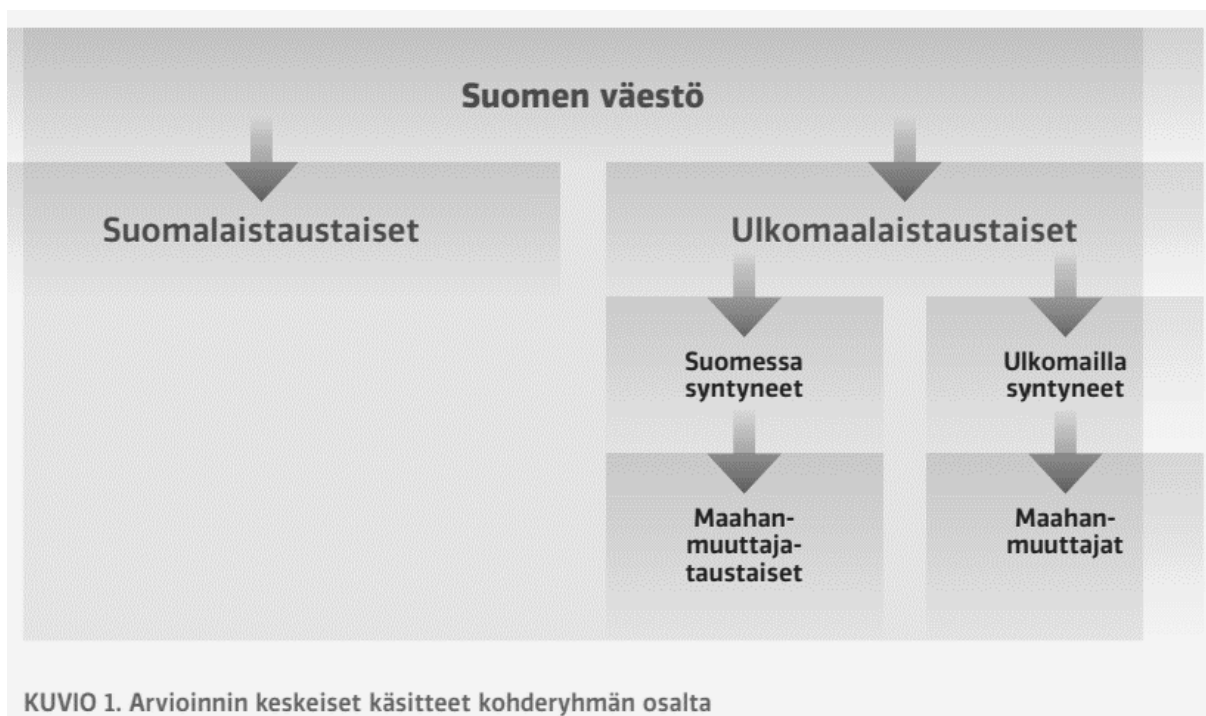
Karvin raportin määritelmä ulkomaalaistaustaisesta henkilöstä on joiltain osin ristiriidassa Tilastokeskuksen määritelmän kanssa. Raportissa maahanmuuttajan Suomessa syntynyt lapsi määritellään ulkomaalaistaustaiseksi. Tilastokeskuksen määritelmän perusteella näin ei välttämättä ole. Jos maahanmuuttajan lapsen toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa, hän olisi Tilastokeskuksen mukaan suomalaistaustainen.

”Suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Suomessa ennen vuotta 1970 syntyneiden henkilöiden, joiden vanhemmista ei ole tietoa, on päätelty olevan suomalaistaustaisia, mikäli he puhuvat äidinkielenään kotimaista kieltä (suomi, ruotsi, saame). Kaikilla suomalaistaustaisilla henkilöillä taustamaa on Suomi.

Ulkomailta adoptoitujen lasten osalta ottovanhemmat rinnastetaan biologisiksi vanhemmiksi. Näin ollen katsotaan, että Suomessa syntyneiden henkilöiden ulkomailta adoptoima lapsi on suomalaistaustainen ja taustamaa on siten Suomi.” Tilastokeskus (2019)

Karvin raportin kuviossa *Kuvio 1. Arvioinnin keskeiset käsitteet kohderyhmän osalta* kiteytyy olennaisesti käsitteistön sekavuus ja mitä liitetään ajatukseen suomalaisuudesta. Kuten aiemmin todettu, suomalaistaustaisen henkilön toinen vanhempi voi olla maahanmuuttaja. Kuvion perusteella hänet kuitenkin määritellään ulkomaalaistaustaiseksi, vaikka hän on syntynyt Suomessa. Karvin määritelmän mukaan myös maahanmuuttajataustainen Suomessa syntynyt on ulkomaalaistaustainen.

Suomessa syntyneet maahanmuuttajien jälkeläiset ovat raportin mukaan maahanmuuttajataustaisia (Em. 30). Raportissa ei kuitenkaan selvennetä, tarkoitetaanko tällä lapsen molempia vanhempia. Jos lapsen toinen vanhempi on suomalainen, olisi hän Tilastokeskuksen määritelmän mukaan suomalaistaustainen ja näin ollen Karvin Kuviossa 1. suomalaistaustainen. Myöskään maahanmuuttajataustainen ei välttämättä ole ulkomaalaistaustainen, jos toinen hänen vanhemmistaan on syntynyt Suomessa.

Valtakunnallisissa tutkimuksissakin puhutaan maahanmuutosta epäselvästi. Kuten tästä ja edeltävistä luvuista huomataan, käsitteitä käytetään kuvamaan kontekstista riippuen eri taustoista tulevia ihmisiä. Hyvässä lykyssä käsite määritellään, mutta pahimmassa tapauksessa alkuperäinen merkitys muuttuu muotoaan. Näin ollen ei ole ihme, ettei julkisessa keskustella tai mediassa osata keskustella aiheesta

oikeilla käsitteillä. Seuraavaksi perehdyn syvemmin keräämääni aineistoon ja siihen, miten sitä käsittelin sekä käyttämiini metodeihin.

4. Metodi

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi

Tutkielmani lähtökohdat perustuvat ajatukseen kielestä sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Diskurssi tarkoittaa yksinkertaistettuna kielenkäyttöä sosiaalisessa tilanteessa, kun taas diskurssianalyysi on metodinen lähestymistapa, jossa tutkimuskohteena ovat kielelliset käytännöt sekä merkitysten suhde niitä rakentaviin tekijöihin (Pälli 2003, 22–29.) Diskurssianalyysissä tutkaillaan kielen luomia merkityksiä, jolloin kielenkäyttö nähdään kokonaisuutena. Siinä erityisenä tutkimuskohteena ovat kielelliset käytännöt ja merkitykset sekä niiden suhde niitä rakentaviin tekijöihin. Diskurssianalyttisen tutkimuksen toteuttamiselle ei ole olemassa yleispätevää mallia, vaan analysoinnin kohde rakentuu tutkimuskysymyksen kautta. Moniulotteisuutensa vuoksi sosiaalisen konstruktionismin sisällä voidaan hyödyntää useita tutkimusmetodeja, ja koen hyödyllisimmäksi käyttäen diskurssianalyysia lähestymistapanani, sillä sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssianalyysi jakavat käsityksen sosiaalisen todellisuuden muodostumisesta kielellisesti (Jokinen, Juhila, Suoninen 2016, 29–38).

Sosiaalinen konstruktionismi tarkoittaa yhteiskuntatieteissä yleisellä tasolla määriteltynä todellisuuden rakentumista kielen kautta (Pälli 2003, 25). Se on tutkimuksellinen viitekehys, joka ylittää eri tieteenalojen rajoja. Esimerkiksi psykologian ja kirjallisuustieteen aloilla puhutaan kielen luomasta merkityksestä sosiaalisen todellisuuden rakentajana, kun taas sosiaalitieteissä sosiaalisella konstruktionismilla voidaan viitata laajempaan lähestymistapaan tai tarkastella konstruktionismia suppeammin identiteetin ja persoonallisuuden näkökulmasta (Kuusela 1999, 17–24.) Burr (1995, 51) pitää sosiaaliselle konstruktionismille keskeisenä yhteiskunnallisten asioiden rakentumista kielellisin keinoin. Hänen mukaansa suuntauksessa oleellisinta on diskurssin käsite, jolla tarkoitetaan mielikuvien luomista puheen kautta. Burrin suppeassa sosiaalisen konstruktion näkökulmassa yksilön identiteetti ja minäkäsitys rakentuu, kun hän puhuessaan käyttää kulttuurissaan vallitsevia diskursseja (Em.)

Diskurssintutkimuksen pohjautuessa sosiaalisen konstruktionismiin sille muodostuu keskeiseksi ajattelun ja kielen suhde sekä kielen suhde sosiaaliseen todellisuuden luomiseen (Pälli 2003, 11). Kielen luomat merkityssystemit ovat suhteessa toisiinsa, ja valtaosa vuorovaikutuksesta sekä merkityksellistämistä muodostuu sanallisen viestinnän kautta. Rinnakkaisuuden lisäksi merkityssystemit voivat kilpailla keskenään. Jotkin diskurssit voivat saada valtasuhteiden keskellä vankemman sijan, jolloin niistä muodostuu selvinä pidettäviä totuuksia, jotka vaimentavat vaihtoehtoisia diskursseja. Kuitenkin kaikkien aineistojen tulkinta on riippuvainen tulkitsijastaan, jolloin merkityssystemien mekaaninen analysointi ei ole keskeistä, vaan analyysi muodostuu ennemminkin tutkijan ja aineiston välisestä vuoropuhelusta. Merkityssystemien analysoitavaa toimintaa tarkastellaan kontekstuaalisesti eli tiettyyn aikaan ja paikkaan sidonnaisena (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 9–27).

Tulkintarepertuaarin ja diskurssin käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan. Molempia voidaan sanoa merkityssystemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä rakentaen sosiaalista todellisuutta. Diskurssin avulla voidaan tutkia historiassa vakiintuneita valtasuhteita ja institutionaalisia käytäntöjä, kun taas tulkintarepertuaareissa ei ole samassa määrin historiallista kehystä. Siinä tarkastelun kohteena on arkinen kielenkäyttö ja sen moninaisuuden tutkiminen (Em. 26–35). Käytän tutkielmassani tulkintarepertuaarin käsitettä, sillä näen diskurssin ennemminkin yläkäsitteenä. Tarkoitan tutkielmassani tulkintarepertuaarilla merkityksiä, joissa toistuvat tietyt käsitteet ja kielikuvat, joiden avulla luodaan todellisuutta.

5. Aineisto

5.1 Aineiston valitseminen ja kerääminen

Anna Rastas on määritellyt teoksessaan *Rasismi lasten ja nuorten arjessa* (2007) rasismin kohtaajiksi ne henkilöt, joiden ei lähtökohtaisesti katsota olevan suomalaisia kuten muut. Hän rakentaa tutkimuksensa kohdejoukon sen perusteella, että tutkittavat täyttävät suomalaisuuden kriteerit (kansalaisuus ja kulttuurinen kompetenssi), mutta joiden suomalaisuus kyseenalaistetaan arjessa. Rastaa mukaan heidän ajatellaan kuuluvan ”oikeasti” tai ”juuriltaan” muualle. Arjen kohtaamisissa ihmisiä luokitellaan hänen mukaansa heidän syntyperänsä ja ulkonäkönsä vuoksi. Nämä luokittelut

kytkeytyvät rasismiin ja ovat olennaisessa osassa määrittelemässä ja jäsentelemässä sosiaalisia suhteita (Em. 25.)

Vuosien mittaan Helsingin Sanomia lukiessani olen törmännyt edellä kuvailtuun kirjoitustapaan lehden uutisartikkeleissa, joten päätin valita aineistoni heidän verkkojulkaisuistaan. Helsingin Sanomia pidetään myös Uutisarvostus 2015 -tutkimuksen mukaan Suomen kolmanneksi luotettavimpana tiedotusvälineenä. Yhteiskunnallisen asemansa lisäksi lehti sisältää paljon laajoja henkilökuvia sekä pitkiä artikkeleita, joista löytyy paljon analysoitavaa materiaalia.

Haasteeksi muodostuu kuitenkin aineiston hakeminen. Kun tarkoitukseni on löytää suomalaisia, joihin kohdistuu artikkeleiden osalta rasismia, ei hakusanoilla *rasismi* ja *etninen vähemmistö* löydy tutkimuskysymykseeni sopivia artikkeleita. Jätin hausta pois hakusanat *maahanmuuttaja* ja *ulkomaalaistaustainen*, sillä molempia käsitteitä käytettäessä voidaan viitata Suomessa tai ulkomailla syntyneeseen henkilöön, enkä tahdo tehdä oletuksia artikkeleissa esiintyneiden henkilöiden synnyinmaista. Sanoilla *maahanmuuttajataustainen* ja *toisen polven maahanmuuttaja* viitataan usein suomalaisiin, joilla on jonkinlaista transnationaalista taustaa, joten koin näiden hakusanojen käytön aiheelliseksi. Halusin mieluummin perehtyä muutamaan artikkeliin syvemmin ja pohtia niissä luotuja merkityksiä kuin tehdä määrällistä tutkimusta. Aineisto on kapea, eikä se kerro kokonaisvaltaista kuvaa rasismista suomalaisella mediakentällä, vaan se on enneminkin näyte median luomasta keskustelusta. Valitsin aineistokseni viisi artikkelia, jotka löysin hakusanoillani. Artikkelit on määritelty aihealueiltaan kuuluvan kaupungin, urheilun ja kotimaan osioihin. Osa artikkeleista on tilaajille, jolloin ne ovat maksumuurin takana ja osa on kaikkien luettavissa. Artikkeleista suurin osa on henkilöhaastatteluja, ja yhdessä artikkelissa on yhdistelty henkilöhaastattelu toimittajan henkilökohtaisiin mielipiteisiin. Päätin puhua analyysissäni aineistossa kerrottavista ja haastateltavista henkilöistä nimillä. Koen, että rodullistetuksi joutuminen ja rasismin kohtaaminen kohdistuu haastateltaviin tietyn ryhmän näennäisinä jäsenenä, mutta kuitenkin yksilöinä. En halunnut toistaa aiempien tutkimusten lähestymistapaa, joissa rodullistetuista puhutaan yleistäen eikä heidän individuaalisuuttaan korosteta tarpeeksi.

5.2 Aineiston analyysi

Tarkastelen tässä luvussa, miten suomalaisuutta rakennetaan kielellisesti ja mitä merkityksiä sille annetaan. Aineistossa ilmenee suomalaisuuspuhetta, joka sopii aiemmin luvussa 2.2 esiteltyihin Richard Jenkinsin (2008, 169) määritelmiin etnisyydestä. Pidän etnisyyttä Jenkinsin lailla sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä ja olen erityisen kiinnostunut siitä, kuinka aineistossa luodaan etnistä ryhmää ja identiteettiä (Em.) Tässä tutkielmassa määrittelen suomalaisuuden etnisyydeksi ja pohdin toimittajien identifioimia etnisyyksiä, joihin he asettavat artikkelidensa päähenkilöt. Selvennykseksi totean, että aineistossani ei puhuta suomalaisuudesta etnisyytenä. Julkisesti käydyssä keskustelussa suomalaisuus rakentuu etnisyyden ympärille, joten suomalaisuuden näkeminen etnisyytenä selventää vastakkainasettelua.

Analyysini eteni niin, että poimin artikkeleista virkkeitä ja lauseita, joissa artikkelissa esiintyneet henkilöt liitetään suomalaisuuteen tai heidät suljetaan siitä ulos. Olen käyttänyt analyysissäni vain toimittajan kirjoittamaa tekstiä. En ole huomionnut analyysissäni haastateltavien omia kommentteja, sillä tarkoitukseni on tarkastella, miten heistä puhutaan. Määrittelin ilmaisujen kuuluvan tulkintarepertuaareihin tai prosesseihin. Prosessilla tarkoitan ennemminkin metodia ja tapaa, jolla merkitystä luodaan. Se on toimenpiteiden tapahtumasarja, jonka päätteeksi päädytään tiettyyn lopputulokseen. Tulkintarepertuaari on näiden prosessien lopputulos.

Ensimmäisessä artikkelissa *Rosa Xabur asuu Suomen maahanmuuttajavaltaisimman kaupungin maahanmuuttajavaltaisimmassa lähiössä – ja haluaa poliisiksi*, kerrotaan Rosa Xaburin elämästä Vantaan Länsimäessä. Artikkelissa ilmaistaan, kuinka kaupunginosa on Vantaan vieraskielisin, ja pyritään kertomaan julkisen ulkomaalais- ja vieraskielisen keskustelun vastapainoksi ”toisenlaisia totuuksia”. Artikkelissa kerrotaan Rosan muslimiperheestä ja tästä poikkeavasta urasuunnitelmasta. Esiin nostetaan prosentteja vantaalaisten vieraskielisten määrästä ja jatketaan kertomaan Rosan äidin Yasinin elämästä Pakistanissa ja hänen sopeutumisestaan Suomeen.

Toinen artikkeli *Meistä tulee lääkäreitä*, kertoo alaotsikkonsa mukaisesti pääkaupunkiseudun maahanmuuttataustaisista korkeakouluopiskelijoista. Artikkelin haastateltaviksi on valittu seitsemän naisoletettua henkilöä, joista osa on syntynyt Suomessa ja osa ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisen kattokäsitteen avulla käydään läpi opiskelijoiden osuuksia korkeakouluissa. Tieto pohjataan Tilastokeskuksen sekä Karvin aineistoihin.

Kolmas artikkeli *Suomen urheilun tulevaisuus on maahanmuuttajissa*, ruotii suomalaiset mukavuudenhaluisiksi ja veteläksi porukaksi ja näkee suomalaisen urheilun tulevaisuuden

maahanmuuttajissa. Artikkelit etenee esitellen menestyksekkäitä urheilijoita eri lajeista. Toimittaja kertoo jokaisen taustoista, kuten mistä he tai heidän vanhempansa ovat kotoisin.

Neljäs artikkeli *Leila Mohamudin sukupuolielintä silvottiin, kun hän oli seitsemän: Suomessa Mohamud katkaisi sukunsa pitkän perinteen*, käsittelee tyttöjen sukupuolielinten silpomista ja kertoo sen kuuluvan perinteiseen kulttuuriin osassa Afrikkaa ja Lähi-itää. Artikkelissa kerrotaan Leilan perheestä sekä heidän somalitaustastaan.

Viimeisessä artikkelissa *Onnellinen lupaus* kerrotaan Awak Kuierista, jota povataan Suomen kaikkien aikojen lupaavimmaksi naiskoripalloilijaksi. Artikkelissa kerrotaan nuoren koripalloilijanaisten taustoista ja suomalaisesta koripallosta. Hänet on myös valittu HS:n urheilutoimituksen Vuoden lupaukseksi 2019.

5.3 Vastakkainasettelun prosessi

Vastakkainasettelun prosessissa on nähtävillä vahvaa erojen luomista, jonka tarkoituksena on usein korostaa Suomen tai suomalaisuuden paremmuutta vertaamalla sitä pahaan tai huonoon. Aineistossa ilmenee usein kertomus edellisen kotimaan vaikeuksista ja onnistumisista Suomessa. Kuierin vanhempien ja vanhempien sisarusten kerrotaan paenneen Sudanin sisällissotaa. Hänen kerrotaan syntyneen Egyptissä ja tulleen Suomeen kaksivuotiaana. Prosessiin kytkeytyy ajatus haasteista ja uhasta edellisessä kotimaassa, kun taas artikkelin otsikon mukaisesti Kuier on nyt ”onnellinen”. Aineistossa kerrotaan myös, kuinka Rosan äidin Yasinin elämän olleen pelkojen voittamista hänen paetessaan maasta, ja kuinka Irakista tätä taistelua kirvoittivat Irakia johtanut Saddam Hussein sekä pakolaiseksi joutuminen. Lopulta perhe pääsi Suomeen turvaan, jolloin perheen isästä ja Yasinista tuli tulkkeja. Aineistossa kerrotaan perheen haastavasta entisestä elämästä Irakissa ja turvallisesta sekä arvostetusta nykyelämästä Suomessa. Artikkelissa korostetaan myös, että Suomessa Rosalla on mahdollisuus saada ammatti ja kouluttautua. Tässä tapauksessa uusi asuinmaa nähdään hyvänä, sillä täällä hänellä on paremmat mahdollisuudet edetä elämässä verrattuna entiseen kotimaahan.

Vastakkain asetetaan myös ”kunnolliset” ja ”huonot” ulkomaalaiset. Aineistossa tuodaan esiin julkinen keskustelu ulkomaalaisista ja vieraskielisistä, ja sen ympärillä hallitseva kireä tunnelma.

Toimittaja luo kuitenkin itse kritisoimaansa jännitettä liittämällä artikkelin päähenkilön Rosan ja hänen perheensä täysin heihin liittymättömään rikostapaukseen.

”Tähän liittyvät esimerkiksi Oulun tapaukset, joissa pääosin ulkomaalaisia miehiä epäillään alaikäisten raiskauksista. Eduskuntavaaleissa vastakkainasettelua aiheutti se, halutaanko Suomeen lisää vieraskielisiä vai ei. On silti toisenlaisia totuuksia”

Aineistossa luodaan eroa näiden kahden välille esittämällä rikolliset ulkomaalaismiehet pahana; ”heinä” ja poliisiksi haluavan Rosan ja hänen äitinsä arvostetun tulkin ”meinä”. Rosasta ja hänen perheestään maalataan esimerkillistä ja ”rikollisten ryhmästä” erillistä kuvaa samalla liittäen heidät siihen.

Aineiston perusteella oman tarinan kertomisen rinnalle tuodaan toinen kertomaan rodullistetun henkilön tarinaa. Aineistossa Yasinin tarinaa vahvistaa maahanmuuttajapalveluiden päällikkö Lindborg, joka kertoo Yasinin olevan toivottu tulkki. Lindborg kertoo artikkelissa myös oman näkemyksensä sopeutumisesta uuteen kulttuuriin ja uussuomalaisten kokemaan rasismiin. Tässä tapauksessa asetetaan vastakkain maahanmuuttajan ja Suomessa syntyneen kertomukset. Aineistossa ilmenee toistuvasti niin sanotun kantaväestön ja maahanmuuttajien vastakkainasettelu.

”Kantasuomalaisilla on jäljellä yksi tärkeä linnake: jääkiekko. Näiden...tiimeissä on nähty vain muutamia mamu-tähtiä. Osin se johtunee siitä, että iso osa maahanmuuttajistamme tulee maista, jossa jääkiekkoa ei juuri pelata”.

Suomalaisia kuvataan mukavuudenhaluisina ja vetelinä, mutta ulkomaalaiset ja maahanmuuttajaurheilijat ovat muuttamassa tätä. Suomalaisuuden vastakohtana käytetään usein mamu-sanaa, joka voi kontekstista riippuen olla alentava ilmaisu. Kielitoimiston mukaan mamu-sanaa voidaan käyttää lyhenteenä maahanmuuttaja sanasta (Kielitoimiston sanakirja). Mamu-lyhenne voi toimia kuitenkin rasistisena ilmauksena, jos sitä käytetään halventavana ilmauksena kuvaamaan rodullistettuja vähemmistöjä tai yhteiskunnallisesti syrjittyjä ryhmiä.

”...jalkapalloilun puolimamuja”

”Ruotsin maalit teki ruotsalainen mamu: bosnialaisten vanhempien poika Zlatan Ibrahimovic.”

5.4 Määrittelyn prosessi

Luokittelen määrittelyn prosessiin kuuluvan sanat, joilla aineistossani määritellään rodullistetut henkilöt. Määritelmien kautta luodaan eroa *meistä muihin* ja halutaan nimittää jokin ilmiö ja tuoda selkeyttä sekavaan maailmaan. Aineistossa ilmenee yhdessä tapauksessa poikkeus, jossa toimittaja kuvailee artikkeliin haastateltua henkilöä lähtökohtaisesti suomalaisena. Kuierin kerrotaan olevan Suomen lahjakkain ja lupaavin suomalainen naiskoripalloilija. Toimittaja paljastaa myöhemmin, että hänet on palkittu HS:n urheilutoimituksen mukaan vuoden 2019 Vuoden lupaukseksi. Kuierin määrittely suomalaiseksi kuitenkin vesittyy, kun toimittaja puhuu hänestä maahanmuuttajataustaisena.

”HS-urheilun lupauksista hän on ensimmäinen koripalloilija ja maahanmuuttajataustainen urheilija.”

Aineistosta nousee esiin vieraskielisyys ja sen linkittyminen haastateltavan Rosan asuinpaikkakuntaan, joka on toimittajan mukaan Suomen maahanmuuttajavaltaisim lähiö. Myöhemmin tekstissä esitellään tilastotietoa pääkaupunkiseudun vieraskielisten määrästä. Vieraskielisyyttä korostetaan kertomalla, kuinka Vantaalla asuvan Rosan kotikaupungissa on ollut pitkään eniten vieraskielisiä asukkaita. Rosan äidinkieltä ei tuoda esiin, mutta toimittajan mukaan häntä ja muita kurditaustaisia tyttöjä yhdistää sama kieli, ikään kuin heitä yhdistäisi vain heidän ”erilaisuutensa”.

Määrittelyn prosessiin kuuluu myös vertaileminen ja tilastotietojen hankkiminen. Aineistossa on pyydetty Tilastokeskukselta tietoja sekä ulkomailla että Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista, jotka opiskelevat Helsingissä, Espoossa, Vantaalla ja Kauniaisissa. Aineistossa on tarkoitus verrata näitä lukemia, mutta tässä kohtaa käsitteistöä aletaan käyttämään sekavasti. Ensin puhutaan ulkomaalaistaustaisista, sitten maahanmuuttajista ja suomalaistaustaisista. Sekaan heitetään vielä ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajan käsitteet niitä kummemmin avaamatta, ja sekava käsitesoppa on valmis.

Aineistossa on käytetty lähteenä Karvin (2019) julkaisemaa raporttia. Toimittaja antaa ymmärtää, että raportissa käsiteltäisiin maahanmuuttajien lapsia. Raportin kohderyhmää ovat ulkomaalaistaustaiset, johon lukeutuu ulkomailla syntyneet, Suomeen muuttaneet muun kuin opiskelun vuoksi tai heidän vanhempansa ovat syntyneet ulkomailla ja muuttaneet Suomeen. Tilastokeskuksen sekä Karvin määritelmien perusteella kaikki maahanmuuttajien lapset eivät ole ulkomaalaistaustaisia, jolloin heidän määritelmänsä ovat ristiriidassa aineiston määritelmien kanssa. Raportissa ei mainita sanallakaan toisen polven maahanmuuttajia, mutta aineistossa väitetään näin.

Aineistossa ilmenee myös väärinmäärittelyä. Kun aiheena on ulkomaalaistaustaiset ja haastateltavissa on kaksi suomalaistaustaista, on asia erittäin ongelmallinen. Tilastokeskus määrittelee suomalaistaustaiseksi henkilön, jolla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Aineiston Virtasen ja Bensaidin äidit ovat suomalaisia ja he ovat itse syntyneet maassa. Kuitenkin heistä puhutaan ulkomaalaistaustaisina ja maahanmuuttajataustaisina.

5.5 Alkuperän repertuaari

Alkuperän repertuaari on tulkintarepertuaareista moniulotteisin ja se on nähtävillä määrittelemisensä prosesseissa ja muissa repertuaareissa. Aineiston artikkeleiden punaisena lankana toimii käsitys alkuperästä ja siihen peilataan suomalaisuutta. Alkuperän käsite pilkahtaa joissain kohdin aineistossa omana kategorianaan. Aineistossa toimittaja tuo esiin, kuinka Mohamud katkaisee sukunsa pitkän perinteen eli sukupuolielinten silpomisen. Pitkällä perinteellä viitataan juuriin ja alkuperään, jotka kytkeytyvät vahvasti aineiston perusteella käsitykseen alkuperästä. Lauseenosalla luodaan eroa Suomen ja Mohamudin kotimaan välille. Kotimaassa häntä silvottiin ja Suomessa hän katkaisee perinteen. Jokaisessa maassa ei kuitenkaan harjoiteta silpomisperinnettä, mutta toimittaja yleistää aiheen käyttäen maahanmuuttajan käsitettä. Tämä linkittyy vahvasti myös vastakkainasettelun prosessiin.

Aineistossa nostetaan esiin maalivahti, jonka nimen toimittaja kirjoittaa Lukas Hradecky. Toimittaja kuitenkin kertoo, että oikeaoppinen kirjoitustapa olisi Lukáš Hrádecký, mutta hän kuitenkin jatkaa oman versionsa käyttämistä. Alkuperän ja juurien määrittelemisen on artikkelissa suuressa roolissa, sillä tämä tehdään jokaisen urheilijan kohdalla. Heidän vanhempiensa kotimaat ja oma synnyinmaa nousevat artikkelissa usein esiin.

5.6 Hyödyn repertuaari

Rosa nähdään ”erilaisuutensa” vuoksi hyötynä Suomelle hänen alkuperänsä kautta. Tässä tapauksessa yhdistyvät alkuperän sekä hyödyn repertuaarit. Poliisiammattikorkeakoulun rehtori Kimmo Himbergin mukaan Rosan kaltaisia opiskelijoita tarvitaan. Etenkin jos heillä on taustaa Lähi-Idästä. Vuonna 2014 julkaistussa Ylen Silminnäkijä-osiossa (Leskinen, 2014) kerrotaan musliminaisesta, joka ei päässyt poliisikouluun huivinsa vuoksi. Leskisen (2014) mukaan asiaa perustellaan poliisihallituksessa sillä, että poliisi halutaan pitää puolueettomana ja yhtenäisen näköisenä. Haastattelun musliminaisen mukaan Poliisihallituksen perustelut ilmentävät ennakkoluuloisuutta.

”Poliisina Rosa Xabur olisi ensimmäisiä kaltaisiaan. Suomen ainoassa poliisien ammattikorkeakoulussa Tampereen Hervannassa ei juuri ole ollut maahanmuuttajataustaisia.”

Kuier on artikkelin mukaan HS:n urheilun lupauksista ensimmäinen koripalloilija ja maahanmuuttajataustainen urheilija. Seuraavaksi kerrotaan, kuinka Kuieria tarvitaan Suomen naisten maajoukkueessa seuraavana syksynä, kun EM-karsinnat jatkuvat. Tässä yhdistyy hyödyn repertuaari sekä vastakkainasettelu. Kuierin suomalaisuudesta halutaan hyötyä, kun hän edustaa Suomena kansainvälisessä kilpailussa. Kuitenkin hänet halutaan erottaa ”meistä”, ja häneen liitetään maahanmuuttajatausta selventämättä käsitteen tarkoitusta.

Aineistossa nousee myös esiin toive, että naapurimaan menestyksekkäs urheilija olisi syntynyt Suomessa, jolloin maa olisi hyötynyt hänen menestyksestään. Suomen nähdään hyötynneen myös Neuvostoliiton hajoamisesta tai sodan jälkiseurauksista, sillä näiden historiallisten tapahtumien johdosta Suomeen on muuttanut urheilulupauksia.

”Ja kun Huuhkajat ensi syyskuussa kohtaisi Olympiastadionilla Espanjan, Suomi olisi MM-lohkonsa kärjessä. Ja kuka ratkaisisikaan pelin unohtumattomalla saksipotkulla. Huuhkajista suurin. Yksi meistä. Zlatan.”

Hyötyä voidaan myös ulkomailta asuvista suomalaisista. Aineisto perustuu suurimmaksi osaksi suomalaisuudesta erottamiseen, mutta kun Yhdysvaltojen kovassa yliopistosarjassa pelaavat

huippulahjakkaat Murphyt, joilla on suomalaistaustaa, heidät määritellään suomalaisiksi. Aineistossa mainitaan myös toiselle maalle ”menetetty ulkosuomalainen” huippulupaus.

Suomen nähdään myös hyötyvän geneettisesti monipuolisemmasta kansasta. Kyseiseen repertuaariin liittyy ajatus siitä, että kun rodullistettuja henkilöitä on Suomessa enemmän ja ”he” sekoittuvat ”kantaväestöön”, voi Suomi hyötyä moninaisemmasta geeniaiaineksesta.

”Helsingin yliopiston perinnöllisyystieteen professori Albert de la Chapelle lausui: Pakolaisten saapuminen on Suomelle ja suomalaisille geneettisesti mitä mainioin asia, sillä mitä monipuolisemmasta geeniaiaineksesta voidaan ammentaa, sitä parempi tulos”.

5.7 Uhan repertuaari

Uhan repertuaarissa rodullistetut vähemmistöt ovat uhka tai heidät on nähty sellaisena. Epäselvää on, mihin tai keihin uhka kohdistuu. Tavallaan heidät nähdään uhkana ”meille”, ja nyt he ovatkin mahdollisuus eli heistä voidaan hyötyä halutulla tavalla.

”Mamut on koettu enemmän uhkana kuin mahdollisuutena”.

Myös vieraskielisistä pidetään uhkana. Kappaleessa 5.2 kerron, kuinka Rosan perheen vieraskielisyyteen liitetään heihin liittymätön rikostapaus. Rosaa ja tapauksen epäiltyjä rikollisia yhdistää vain heidän vieraskielisyytensä. Toimittaja kertoo tapauksen luoneen keskustelua siitä, halutaanko Suomeen lisää vieraskielisiä, sillä heidät nähdään uhkana Suomen turvallisuudelle.

Syynä negatiivisessa suhtautumisessa maahanmuuttajiin on usein pelko lisääntyvästä rikollisuudesta. Ansalan, Hämäläisen ja Sarvimäen (2014, 51) Kelalle toteuttamassa tutkimuksessa *Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren Suomessa* todetaan, että kantaväestön ja maahanmuuttajien lasten väliset erot rikostuomioissa vähenevät, kun heidän vanhempiensa sosioekonominen asema huomioidaan. Ryhmien välinen ero kaventuu myös, kun otetaan huomioon syntymävuosi, perherakenne – ja tausta (Em.) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa *Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä* (Lehti, Salmi, Aaltonen, Danielsson, Hinkkanen,

niemi, Sirén & Suonpää 2014, 253) keskeiseksi tulokseksi kerrotaan korkean rikostason maahanmuuttajaryhmissä suuren rikosmäärän liittyvän vahvasti miesvaltaiseen ja nuoreen väestörakenteeseen sekä huonompaan sosioekonomiseen asemaan. Selvästikään maahanmuuttajien tai heidän lastensa tekemiä rikoksia ei voida selittää ”maahanmuuttajataustalla”. Kappaleessa 2.1 pohdin, halutaanko suomalaista yhtenäisyyttä uhkaavat tekijät sulkea tarkoituksella ulkopuolelle. Kyseistä mielikuvaa rikkoo sen sisällä vallitseva rikollisuus. Syyttämällä maahanmuuttajia suureksi rikollisryhmäksi, voidaan vastuu siirtää itseltä muille ja löytää monimutkaiselle ilmiölle yksinkertainen selitys. Näin voidaan puolustaa suomalaisuuden hyvyyttä ja selittää Jenkinsin (2008, 169) mukaisesti asia etnisyyseroilla.

5.8 Yhteenveto – yhteinen ja jakamaton suomalaisuus

Aineiston perusteella suomalaisuus voidaan jakaa yhteiseen ja jakamattomaan. Yhteiseen suomalaisuuteen sisältyy hyödyn repertuaari, jossa ilmenee suomalaisuuteen sisällyttävää puhetapaa. Sen perusteella suomalaisuuteen kuulutaan, kun sen nimissä menestytään. Maahanmuuttajien menestystä urheilussa ja heidän tuomaansa geneettistä monipuolisuutta pidetään etuna Suomelle, jolloin heidät on edullista mieltää suomalaisiksi. Maahanmuuttajien onnistunutta integroitumista voi ajatella suomalaisten yhteisenä onnistumisena, sillä ovathan he tulleet maahan ja menestyneet suomalaisessa yhteiskunnassa. Luvussa 2.2 esittelen Jenkinsin (2008, 169) etnisyyden määritelmän, jossa on keskeistä kollektiivisuus ja jaetut kulttuuriset merkitykset. Suomi on väkiluvultaan suhteellisen pieni maa, jolloin on helpompi kuvitella tuntevansa kaikki maan kansalaiset. Maa on myös nuori ja sen sisällä on käyty suomenkielisiin kohdistuvaa rodullista kamppailua, jolloin yhtenäisyyden tunne on vahvistunut. Edellä mainituista syistä johtuen etnistä suomalaisuutta voi pitää Weberiä (1978, 389) ja Andersonia (2017) mukaillen kuviteltuna yhteisönä, jolloin yhteenkuuluvuuden tunnetta on helppo rakentaa onnistumisen ja menestyksen kautta.

Vastakkainasettelun ja määrittelyn prosessit kuuluvat jakamattomaan suomalaisuuteen. Aineiston perusteella vastakkainasettelu toimii suomalaisuudesta erottavana tekijänä, kun suomalainen kulttuuri erotetaan ”muusta”. Jenkinsin (2008, 169) mukaan etnisyys pohjautuu kulttuurieroihin, jolloin suomalaisesta kulttuurista poikkeamista voidaan pitää myös suomalaisuudesta poikkeavana. Rastaan mukaan ”valkoinen” on oletamus ja normi, jota ei erikseen mainita eikä sitä kyseenalaisteta (2005, 84–85). Aineiston perusteella suomalaisuuden valkoisesta normista poikkeaminen on määriteltävä esimerkiksi käsitteistön ja tilastojen avulla. Jenkinsin (2008, 171) mukaisesti

valkoisuutta voidaan pitää yhteiskuntamme vallitsevana kategoriana valtasuhteiden vuoksi. Tässä kohtaa huomataan, kuinka oikeaa ja tarpeeksi kuvaavaa sanastoa ei ole. Rodullistettujen vähemmistöjen väärin nimeäminen luo määrittelyn lisäksi vastakkainasettelua, joka luo pahimmassa tapauksessa Suomessa syntyneiden ulossulkemista suomalaisuudesta. Jenkinsin (Em.) mukaan nimellinen ja todellinen etnisyys voivat olla ristiriidassa ryhmän ulkoa tulevan määrittelyn kanssa, mikä voi aiheuttaa ristiriitaa etnisen identiteetin ja ryhmään kuulumisen välille.

Uhan ja alkuperän repertuaarit kuuluvat myös jakamattomaan suomalaisuuteen. Juuret liittyvät olennaisesti alkuperään ja niiden kytkeytyessä suomalaisesta kulttuurista poikkeaviin maihin, vahvistuu Jenkinsin (2008, 169) käsitys etnisyyseroista kulttuurieroina.

Tutkailtaessa virallisten tahojen raportteja ja Helsingin Sanomien verkkojulkaisuja päästään lähelle nykypäivänä käytyä keskustelua suomalaisuudesta. Aineiston valossa suomalaisuuteen määrittely on kaksinaista. Kun rodullistetun vähemmistön edustaja toimii Suomen lipun alla ”oikein” ja menestyy, hänet liitetään automaattisesti suomalaisuuteen. Toisaalta jos hän toimii ”väärin”, kyseessä ei ole suomalaisuuteen liitettävä piirre vaan vika on ennemminkin hänen etnisessä taustassaan tai jossain muussa piirteessä, jota ei voida selittää suomalaisuudella. Epäonnistumista ei nähdä yhteisön vaan yksilön aiheuttamana. Aineistosta ilmenee myös se, että rodullistettujen vähemmistöjen kertomat tarinat eivät ole yksinään riittäviä. Kun puhutaan rasmin kokemuksista ja uuteen kulttuuriin sopeutumisesta, aiheesta kuuluisi kertoa kokemukset itse läpikäyneen henkilön. Mihin tarvitaan ulkopuolista kertomaan toisen tarinasta, etenkin jos hän ei ole itse kokenut samoja asioita? Jatkuva yhtenäisen mutta toisaalta valikoivan suomalaisuuden rakentaminen tuntuu uuvuttavalta. On vaikeaa tuntea kuuluvan jonnekin, kun tulee jatkuvasti määritellyksi uudelleen eri kategorioihin sen kautta, mitkä ominaisuudet nähdään sillä hetkellä ja siinä paikassa hyödyllisimpänä.

6. Loppupohdinta

Tämän tutkielman tarkoituksena on osoittaa, kuinka vaikeaselkoisesti ja sekavasti rodullistetuista vähemmistöistä puhutaan. Käsitteitä heitellään ilmaan, mutta niitä harvemmin määritellään. Ja jos määritellään, määrittelyt poikkeavat keskenään. Joissain kohdin määritelmät ovat olleet myös väriä, ja ne ovat perustuneet oletuksiin rodullistetuista vähemmistöistä, tai toimittaja on kirjoittanut laiskasti asiaan syvemmin perehtymättä. Dramaattiset ja värittyneet tarinat tuovat lisää lukijoita, mutta kuinka

eettistä on tehdä se sorrettujen ryhmien kustannuksella. Medialla on suuri vastuu ja heidän motiivejaan on hyvä pohtia. Helsingin Sanomissa on selvästi havaittavissa pyrkimys nostaa esiin etnisen vähemmistöjen edustajia, mutta se tapahtuu aina heidän taustojensa kautta, ikään kuin suomalaisesta normista poikkeaminen määrittäisi heidän toimintaansa ja valintojaan.

Voidaan myös pohtia, että mitä väliä yksittäisillä sanavalinnoilla on. Mitä sitten, jos käsitteet eivät ole oikeita? Nehän ovat vain sanoja. Niinhän ne ovatkin. Jos asiaa katsoo kauempaa, voidaan todeta, että käsitteiden avulla rakennamme sosiaalista maailmaamme ja niitä käytetään kuvamaan ympäristöämme. Isona osana suomalaisuuden jaottelun luomisessa ovat kielelliset valinnat, jotka pahimmassa tapauksessa luovat suomalaisuudesta ulos sulkemista. Rastaa (2005, 71) mukaan suomalaisessa mediassa on harvoin nähtävillä avointa rasismia, mutta sitä ruokkii stereotyyppiset ja eräänlaiset puhe- ja kirjoitustavat. Puhumalla rodullistetuista vähemmistöistä stereotyyppisesti, sekavasti ja väärin ylläpidetään yksinkertaisia ja haitallisia tarinoita moninaisten ihmisten joukosta. Tutkielmassani ilmennyt käsitteistö kertoo siitä, kuinka median toimesta suomalaisuuteen liitetään tiettyjä piirteitä. Näyttää nimittäin siltä, että rodullistetut henkilöt on pakko nimetä jotenkin. Heidät määritellään aina, mutta harvemmin kuulee puhuttavan *toisen polven karjalaisesta* tai *maahanmuuttatajaustaisesta*, joka on kotoisin Ruotsista. Sekava käsitteistö kertoo siitä, että tarvitsemme lisää keskustelua ja tutkimusta aiheesta. Tällä hetkellä väärällä käsitteistöllä jaetaan yhteiskuntaamme osiin. Joku kuuluu ja toinen ei. Rodullistetut vähemmistöt näyttävät ”valkoisessa” yhteiskunnassa poikkeavana ja heidän tavallinen elämänsä käännetään mediassa uhri- tai sankaritarinaksi. Se näkyy ihmettelynä, kun vähemmistön edustaja toimii yhteiskunnan silmissä poikkeavasti. Valkoisena on oikeus olla normaali. Suomessa ei vielä olla niin pitkällä ajattelussa, jossa vähemmistöillä olisi oikeus olla vaan olemassa. Se myönnetään sen kautta, miten onnistunut ja erilainen kyseinen henkilö on. Oikealla käsitteistöllä ja puhetavalla voidaan luoda yhteenkuuluvuutta ja osoittaa, että tämä maa ja kieli on kaikille.

Lähteet

- Ali-Hokka, A.** (2017) Maahanmuuttajataustaisten varhaiskasvattajien käsityksiä kulttuuri-identiteetistä ja kulttuurienvälisyydestä työelämän viitekehysessä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro Gradu-tutkielma.
- Anderson, B., Kuortti, J., & Nurmiainen, J.** (2017). Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua 2. uudistettu laitos. Vastapaino. DOI: <https://doi.org/10.30666/elore.78725>
- Ansala, L., Hämäläinen, U. & Sarvimäki, M.** (2014) Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren Suomessa. Teoksessa Työpapereita 56/2014. Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45401/Tyopapereita56.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Haettu 7.7.2021.
- Björklund, K.** (2010) Siirtolaisuudesta maahanmuuttoon, maahanmuutosta kansainvälistymiseen teoksessa Avoin Suomi – kuka vastaa? Työperustaisesta maahanmuutosta. Toimittanut Hannu-Pekka Huttunen ja Suvi Äärilä. Elinkeino-, liikenne – ja ympäristökeskus. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Fields, B.** (1990) Slavery, race and ideology in the United States of America. *New Left Review*, 181(1), 95–118.
- Gordon, T.** (2001) ”Kuka voi olla suomalainen? – erot ja yhteisyys ”muihin” nuorten naisten ja miesten rakentamina. *Nuorisotutkimus* 1/2001.
- Hakulinen, T. & Köngäs, R.** (2007). Maahanmuuttajataustainen oppilas suomalaisen peruskouluyhteisön jäsenenä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro Gradu-tutkielma
- Huttunen, L.** (2005) Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Toimittanut Anna Rastas, Laura Huttunen ja Olli Löytty. Vastapaino, Tampere. 117–160

Hämäläinen, P. (1968). Kielitaistelu Suomessa 1917–1939. WSOY.

Jenkins, R. (2008) Rethinking Ethnicity. In Rethinking Ethnicity. SAGE Publications. London.

Kahra, A. & Lindström, P. (2006) Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden matematiikan osaaminen. Mittarina MaKeKo. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro Gradu-tutkielma.

Koskinen-Sinisalo, K. (2015) Pitkä tie. Maahanmuuttajasta opettajaksi Suomeen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press.

Lehti, Salmi, Aaltonen, Danielsson, Hinkkanen, niemi, Sirén & Suonpää (2014) Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 265. Tammerprint Oy, Helsinki.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152441/265_Lehti_ym_2014.pdf Haettu 7.1.2021.

Miles, R. & Brown, M. (2003) Racism. Second edition. Routledge, Lontoo.

Nieminen, H. (2001) Millaista suomalaisuutta media rakentaa ja miten se sen tekee? Media & Viestintä. Vol 24. Nro 2, 2020. <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/61621>. Haettu 22.9.2020.

Pälli, P. (2003) Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos. Tampere University Press. Tampere.

Pietikäinen, S. (2002) Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Etnisyys ja rasismi journalismissa. Toimittanut Pentti Raittila. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampere University Press. Tampere.

Raittila, P. (2002) ”Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000”. Teoksessa Etnisyys ja rasismi journalismissa. Toimittanut Pentti Raittila. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampere University Press. Tampere.

- Rask, S.** (2017) Miten maahanmuutto ja suomalaisuus näyttävät tulevaisuuden terveys- ja hyvinvointitutkimuksissa. Teoksessa Puheenvuoro, sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 54, 255–260. DOI: <https://doi.org/10.23990/sa.65570>
- Rastas, A.** (2005) Rasismi. Oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Toimittanut Anna Rastas, Laura Huttunen ja Olli Löytty. Vastapaino, Tampere. 69–116.
- Rastas, A.** (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Rastas, A.** (2013) Nimeämisen politiikka ja rasismien rajaamat sosiaaliset suhteet. Teoksessa Liikkuva maailma. Liike, rajat ja tieto. Toimittanut Mikko Lehtonen. Vastapaino, Tampere. 153–175.
- Rastas, A.** (2018). The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe. In *Relating Worlds of Racism*. 357–381. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78990-3_14
- Simola, A.** (2007) Keskustelun aiheena: suomalaisuuden ihonväri. Neuvottelu suomalaisuudesta Kansallisteatterin Sorsastaja-esityksestä käydyssä mediakeskustelussa. Pro gradu – tutkielma, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Talib, M., Löfström, J., & Meri, M.** (2004). Kulttuurit ja koulu: avaimia opettajalle. 1. painos. Vantaa. WSOY.
- Tervonen, M.** (2014) Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa P. Markkola, H. Snellman, & A-C. Östman (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*. 137–162. (Historiallinen arkisto; Vuosikerta 142). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Haettu 21.9.2020.
https://www.koneensaatio.fi/wpcontent/uploads/Tervonen_Historiankirjoitus_ja_myytti_SKS.pdf
- Ward, J.** (2008) White Normativity: The Cultural Dimensions of Whiteness in a Racially Diverse LGBT Organization. Volume 51 (3) 563-586. <https://doi.org/10.1525/sop.2008.51.3.563>

Weber, M. (1978). Economy and society: an outline of interpretive sociology. 1. Toimittanut Guenther Roth & Claus Wittich. University of California Press.

Anna Rastaa kotisivut <https://www.annarastas.com/annarastas/> Haettu 17.11.2020

Barbara Fieldsin esittely Columbian yliopiston verkkosivuilla.

<https://history.columbia.edu/person/fields-barbara/> Haettu 20.11.2020

Kielitoimiston sanakirja mamu - Kielitoimiston sanakirja. Haettu 7.1.2021.

Aineisto

Kuokkanen, K. 3.5.2019. Rosa Xabur asuu Suomen maahanmuuttaja-valtaisimman kaupungin maahanmuuttaja-valtaisimmassa lähiössä – ja haluaa poliisiksi. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006091534.html>. Haettu 21.9.2020.

Kuokkanen, K. 27.11.2019. Meistä tulee lääkäreitä. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006321149.html>. Haettu 21.9.2020.

Nieminen, T. 1.12.2012. Suomen urheilun tulevaisuus on maahanmuuttajissa. Helsingin Sanomat <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002596139.html>. Haettu 21.9.2020.

Pajuriutta, S. 28.6.2019. Leila Mohamudin sukupuolielintä silvottiin, kun hän oli seitsemän: Suomessa Mohamud katkaisi sukunsa pitkän perinteen. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006156236.html>. Haettu 21.9.2020.

Pusa, A. 18.1.2020. Onnellinen lupaus. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000006376679.html>. Haettu 21.9.2020.

